

УДК 93/99

ISSN 0583-4961

ИНСТИТУТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА

ГЛАСНИК

СОДРЖИНА – TABLE OF CONTENTS

СТАТИИ - ARTICLES

<i>Драган Зајковски: По повод 1100 години од упокојувањето на Свети Климент Охридски</i>	9
<i>Dragan Zajkovski: Dedicated to the 1100th Anniversary of the Death of Saint Clement of Ohrid</i>	9
<i>Војислав Саракински: Филхелен и сојузот: Александар I, Атина и првите искри на северот</i>	13
<i>Vojislav Sarakinski: The Philhellene and the League: Alexander I, Athens and the first Sparks in the North</i>	13
<i>Јасминка Кузмановска: Неколку забелешки за топонимите Касандреја и Артемисион</i>	27
<i>Jasminka Kuzmanovska: Few Remarks on the Toponyms Kassandreia and Artemision</i>	27
<i>Драган Зајковски: Ранохристијанските црковни функции апостол, пророк и учител: меѓу харизмата и прагматизмот</i>	37
<i>Dragan Zajkovski: Early Christian Church Functions of Apostle, Prophet and Teacher: between Charisma and Pragmatism</i>	37
<i>Стефан Пановски, Дарко Стојанов: Кога митот и историјата се среќаваат: Getica 10.65-66</i>	47
<i>Stefan Panovski, Darko Stojanov: When Myth and History converge: Getica 10.65-66</i>	47
<i>Драган Веселинов, Трајче Нацев: Одбранбени елементи кај Доцноантичките утврдувања во Брегалничкиот басен</i>	71
<i>Dragan Veselinov, Trajce Nacev: Defence Elements on late Antique Fortifications in the Bregalnica Basin</i>	71
<i>Драган Ѓалевски: Трансформацијата на Византискиот воен систем на Балканот (VII – IX век)</i>	81
<i>Dragan Ćalevski: Transformation of the Byzantine military System in the Balkans (VII-IX century)</i>	81

<i>Љубица Станковска: Кон прашањето за втората Климентова црква во Охрид ...</i>	97
<i>Ljubica Stankovska: The issue of the second Church of Clement in Ohrid</i>	97
<i>Александар Атанасовски: Врските помеѓу Македонија и Дукља во Средниот век</i>	111
<i>Aleksandar Atanasovski: Relations between Macedonia and Duklja in the Middle Ages</i>	111
<i>Владимир Јанев: Даночните обврски и задолженија на Евреите во Македонија (1700–1912)</i>	123
<i>Vladimir Janev: Tax Obligations of Jews in Macedonia (1700 - 1912)</i>	123
<i>Рахман Адеми: Изградба на телеграфски линии во Македонија во времето на Абдулхамид Втори: линијата Дебар – Рекалар (Жировница)</i>	137
<i>Rahman Ademi: Construction of Telegraph Lines in Macedonia during the Rule of Abdulhamid II: Line Debar - Rekalar (Zirovnica)</i>	137
<i>Силвана Сидоровска-Џуповска: Споровите меѓу Српската и Бугарската пропаганда за црквите и училиштата во Дебарско-Кичевската митрополија ..</i>	149
<i>Silvana Sidorovska-Čupovska: Confrontation between Serbian and Bulgarian Propaganda for Churches and Schools in Diocese of Debar i Kicevo</i>	149
<i>Димитар Љоровски Вамваковски: Грчката „Македонска борба“ (1904–1908): Општи карактеристики</i>	159
<i>Dimitar Ljorovski – Vamvakovski: The Greek “Macedonian Struggle” (1904–1908): Main Characteristics</i>	159
<i>Македонка Митрова: Територијалното проширување на Кралството Србија низ призмата на Александар Белиќ: Србите и Бугарите во Балканскиот Сојуз и во меѓусебната војна</i>	175
<i>Makedonka Mitrova: Kingdom of Serbia’s territorial Expansion seen through Aleksandar Belic Prism : the Serbians and the Bulgarians in the Balkan Alliance and at War with each other</i>	175
<i>Габриела Топузовска: Осврт на животот и делото на Анастас Коцарев (1889-1931)</i>	191
<i>Gabriela Topuzovska: Review of the Life and Work of Anastas Kocarev (1889-1931)</i>	191

<i>Верица Јосимовска: Руските имигранти и културните настани во Штип во периодот 1923 – 1927 година</i>	199
<i>Verica Josimovska: Russian Immigrants and cultural Events in Stip between 1923 - 1927</i>	199
<i>Александар Манојловски: Еврејската верска општина во Скопје и прашањето за депортираните Евреи од Македонија</i>	209
<i>Aleksandar Manojlovski: The Jewish religious Community in Skopje and the Question for deported Jews from Macedonia</i>	209
<i>Стојко Стојков: Концепции за решавање на Македонското прашање на страните на весникот Пиринско дело (1945 – 1947)</i>	225
<i>Stojko Stojkov: Conceptions for resolving Macedonian Question on the Pages of Newspaper “Pirin Cause”</i>	225
<i>Борче Илиевски: Улогата на Топличкиот епископ Доситеј во разрешување на Македонското црковно прашање 1951 – 1958 година: Прилог кон биографијата на поглаварот на Македонската Православна црква по повод 110 години од раѓањето</i>	249
<i>Borce Ilievski: The Role of the Toplica Bishop Dositej in resolving the Macedonian Church Issue 1951 – 1958 (appendix to the Biography of the Macedonian Orthodox Church Pontiff regarding 110 Years from his Date of Birth)</i>	249
<i>Јован Јоновски: Сонцето на општинските знамиња во Република Македонија ..</i>	267
<i>Jovan Jonovski: The Sun on municipal Flags in the Republic of Macedonia</i>	267

МАТЕРИЈАЛИ - PAPERS

<i>Александар Симоновски: Пресуда на Окружниот суд во Скопје против Миливој Трбик-Војче и други лица (13 јуни 1947 година)</i>	277
<i>Aleksandar Simonovski: Judgement of the District Court in Skopje against Milivoj Trbic-Vojce and others (13 june 1947)</i>	277
<i>Невен Радичевски: Положбата на приврзаниците на резолуцијата на Информативното биро во СР Македонија според известieto на Управата за државна безбедност од 1964 година</i>	289
<i>Neven Radicevski: The Status of the supporters of Cominform Resolution in SR Macedonia according to the Report from State Security Administration from Year of 1964</i>	289

РЕЦЕНЗИИ – ПРИКАЗИ - REVIEWS - SURVESYS

<i>Лидија Кумбараџи Богојевиќ, Османлиски споменици во Скопје,</i> Второ дополнето издание, Скопје 2014. (<i>Милка Здравева</i>)	295
<i>Lydia Kumbardzhi Bogojevic, Ottoman Monuments in Skopje,</i> Second expanded Edition, 2014 Skopje. (<i>Milka Zdraveva</i>)	295
Македонија – Полска: Историја, култура, јазик, литература, медиуми, Скопје: Институт за национална историја, 2015, 234. (<i>Невен Радически</i>)	300
Macedonia – Poland: History, Culture, Language, Literature, Media Institute of National History, Skopje, 2015 (<i>Neven Radiceski</i>)	300
<i>Натали Клејер, Кон потеклото на албанскиот национализам: раѓањето на една</i> <i>мнозинско муслиманска нација во Европа, Скопје: ФООМ 2015, 718.</i> (<i>Петар Тодоров</i>)	303
<i>Nathalie Clayer, On the Origin of Albanian Nationalism: The Birth of a Nation of</i> <i>Muslim Majority in Europe Skopje, FOSM 2015, 718. (Petar Todorov)</i>	303
<i>Драгица Поповска, Споменикот, меморијата и идентитетот, Институт за</i> <i>национална историја, Скопје, 2015; 211. (Теон Џинго)</i>	307
<i>Dragica Popovska, Monument, Memory and Identity, Institute of National History,</i> <i>Skopje 2015; 211. (Theon Jingo)</i>	307
<i>Музафер Бислими, Границата на Албанија и прашањето за манастирот Св.Наум:</i> <i>1912 – 1925 (документи), Скопје, Институт за национална историја,</i> <i>2015, 208. (Јетон Доко)</i>	308
<i>Muzafer Bislimi, Kufiri me shqipërinë dhe çështja e Shën Naumit: 1912 – 1925</i> <i>(dokumente) Shkup, Instituti për histori nacionale, 2015, 208. (Jeton</i> <i>Doko)</i>	308

СООПШТЕНИЈА - ANNOUNCEMENTS

Меѓународна научна конференција: „Македонија и Полска во модернизацииските процеси во XIX – XXI век: историја – политика – јазик – култура – литература“ (Скопје, 26 – 27 мај 2015 година) (<i>Марјан Иваноски</i>)	311
“Macedonia and Poland in modernization Processes in XIX - XXI century : History - Politics - Language - Culture - Literature”(<i>Marjan Ivanoski</i>)	311
Научна трибина: Одбележување на 1000 години од смртта – убиството на цар Гаврило Радомир (<i>Драган Зајковски</i>)	313
A scientific Debate Celebration of 1000 Years of Death – Murder of King Gavrilko Radomir (<i>Dragan Zajkovski</i>)	313

БИБЛИОГРАФИЈА - BIBLIOGRAPHY

<i>Соња Стрезоска Велјановска: Минатото на Македонија низ призмата на странски автори (Библиографски податоци објавени во странство во 2010 година).....</i>	<i>315</i>
<i>Sonja Strezovska Veljanovska: Past of Macedonia through the Prism of foreign Authors (Bibliographic Data published Abroad in 2010)</i>	<i>315</i>

СТАТИИ

УДК 323.1 (497.7:=163.3) :070 “1945/1947”

КОНЦЕПЦИИ ЗА РЕШАВАЊЕ НА МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ
НА СТРАНИТЕ НА ВЕСНИКОТ ПИРИНСКО ДЕЛО (1945 – 1947)¹*Стојко Стојков*

Научен соработник на Универзитетот „Гоце Делчев”- Штип

Abstract

The article deals with different concepts for solving the Macedonian question after The second World war, which were represented among the Macedonians in Bulgaria and Bulgarian society. It is made through published materials in the only regional newspaper in Pirin Macedonia “Pirinsko delo” (“Pirin cause”). Materials in newspaper are qualitatively and quantitatively analyzed. Attention is paid to used terminology, changes in it, amplitude and frequency of publishing of text about Macedonian question. This article explores the evolution of conceptions, ideas and opinions, their connection with the events in the Balkans, and try to define the different groups that stood behind each concept.

Keywords: Macedonians, Macedonian minority in Bulgaria, Pirin Macedonia unification of Macedonia.

Четириесетте години на 20 век претставуваат особено турбулентно време во историјата на Македонија, период во кој Македонците ќе се најдат на фронт линијата на светски и балкански идеолошки и политички судири и поделби, наоѓајќи се истовремено од сите страни на барикадите. Така, конфронтациите со кои избилува тоа време ќе создадат бројни поделби. Крајот на Втората светска војна од многумина ќе биде сфатен како можност за конечно разрешување на македонското прашање, што ќе роди различни концепции за неговото решавање. Пиринска Македонија не претставува исклучок. Овде прашањата за политичката иднина, за самоопределбата и националната припадност на народот, како и за идеолошкото уредување, ќе бидат особено изострени во периодот од 1945 – 1947 год., преодно време во Бугарија што го опфаќа периодот меѓу доаѓањето на власт на водената од комунистите коалиција, на 9 септември 1944 год., и целосното уништување на опозицијата.

¹ Реферат на оваа тема бил претставен на меѓународниот научен симпозиум „Македонската емиграција во Бугарија 1945 – 1950“, одржан во МАНУ во 2008 год., но текстовите не биле објавени. Овде се објавува за прв пат со мали дополнувања и измени.

Контрверзиите околу решавањето на македонското прашање помалку или повеќе ќе најдат свое место на страниците на единствениот регионален весник „Пиринско дело“, органот на Отечествениот (Татковинскиот) фронт во Пиринска Македонија. Објавените материјали во него се важни и затоа што ги изразуваат ставовите на Отечествениот фронт, т.е. на владејачката коалиција во Бугарија. Застапеноста на македонското прашање, амплитудите во честотата на третирање на истото, како и користената терминологија, можат многу да ни кажат за политиката водена во Р. Бугарија кон Македонија и Македонците во посочениот период. Овој период е важен и затоа што се јавува единствениот весник издаван во Пиринска Македонија. Првиот број на весникот излегол на 29 јануари 1945 год. Излегувал еднаш неделно со ретки остапувања (два пати во месецот или два пати неделно).

СТРУКТУРА НА ОБЈАВЕНИТЕ МАТЕРИЈАЛИ ПОВРЗАНИ СО МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ

Во 1945 год. објавени се вкупно 82 материјали кои на некој начин го допираат македонското прашање. Мнозинството од нив тоа го прават посредно, каде тоа не се јавува како главна тема, во некои случаи зборуваме за едноставна употреба на фрази како Пиринска Македонија, македонски народ и сл., а во некои станува збор за одделни важни пасуси за темата. Такви „индиректни“ материјали во 1945 год. се 53 (или 65%). Од друга страна во материјалите за кои би можело да се претендира дека македонското прашање на еден или на друг начин се јавува како основна тема се на број 29 во 1945 год., или 35%. Од нив 16 се посветени на историски личности, како Гоце Делчев, Јане Сандански, Димо Хацидимов, Илинденското востание. Во останатите 13 се јавуваат извадоци од говори на политичари, резолуции од конференции и собори, материјали посветени на НР Македонија, одговори на антимакедонската агитација на опозицијата, информации за положбата во Егејска Македонија и имотите на Егејците. Само два се посветени на самото македонско прашање

Во втората 1946 год. имаме и квантитативно и квалитативно засилување на материјалите со македонска тематика. Тие се вкупно 106 (зголемување за 20%). Сменет е и соодносот меѓу материјалите посветени на темата и оние во кои таа се спомнува поплатно. Сега директните се мнозинство од 58 (52,83%), а индиректните 48 (47,13%). Зголемувањето при директните во споредба со 1945 год. е 100%, а при индиректните има пад од околу 10%. Зборувајќи за индиректните материјали се добива впечаток дека македонското прашање е користено како средство за придобивање на наслението во гласањата во таа година: 5 материјали при агитацијата за укинување на монархијата и 3 при изборите. Што се однесува до директните материјали сега имаме една поинаква слика од претходната година. Најголем дел или 29 (половината) ги сочинуваат вестите поврзани со Р. Македонија. Од нив 12 се вести од самата НР Македонија (10 од нив се објавени од септември до декември 1946 год.), а 11 се поврзани со посетата на Скопскиот театар во Пиринска Македонија и 2 со посетата на делегацијата од НРМ. За разлика од претходната година кога се јавуваат мнозинство текстови, сега тие со историска тема се малцинство

и на второ место, или 22 на број. Тоа се текстови поврзани со историски личности и нивна прослава, а од нив предничат оние во кои се спмнуваат Јане Сандански и Гоце Делчев, особено во врска со пренесувањето на коските на Гоце Делчев во Скопје. Променет е и квалитетот т.е. сега среќаваме теми кои се однесуваат на: македонскиот јазик (преземена), македонската црква, првиот македонски буквар и сл. Друго што остава впечаток е дека на пописот му е посветено многу малку внимание (вкупно три материјали од кои само во два се спомнуваат Македонци, објавени откако пописот веќе бил започнат). Контрастот со инструментализирањето на македонските чувства на населението за придобивање гласови за избори и референдум е очигледен – сега реално немаме агитација пред пописот во Пиринско дело.

Во 1947 год. биле објавени вкупно 281 материјали кои ја допираат македонската тематика; од нив директно посветени на неа се 202 (71, 9%), а индиректно 79 (18,1%). Вкупниот број се зголемил за близу 180%, а во споредба со претходната година и со над 240% во споредба со 1945 год. Забележлив е и порастот на текстови на македонски јазик чиј број изнесуваат најмалку 60 (21,35%). Тие зачестуваат од почетокот на август, а од 8 септември па натаму обично зафаќаат една страница во весникот. Тие се посветени првично на вести од и за НР Македонија (38), но има и стихотворби и други текстови. Од 7 декември започнуваат да се појавуваат и вести од Пиринска Македонија на македонски јазик.

Темите во 1947 год. се многу поразнообразни. Имаме пад на историските материјали – вкупно 30 (кон нив треба да се додадат и неколку за 11 октомври), при што најмногу се поврзани со Никола Вапцаров (6) Јане Сандански (4) и Гоце Делчев (3). Основна тема се вестите од и за НР Македонија (58). На културата ѝ се посветени 20 материјали кај кои основни теми се: подготовките за учество на фестивалот за македонски фолклор во НР Македонија (5), потребата од отварањето и активноста на Македонскиот театар во Горна Џумаја (4), активностите на хорот „Македонска песна“ од Горна Џумаја во Пиринска и Вардарска Македонија (3), посетата на штипскиот хор (2), македонската книжарница во Горна Џумаја (2). Кон последните примери на размена треба да се додадат и 7 материјали посветени на гостувања на пионери меѓу Пиринска и Вардарска Македонија, на Димитар Влахов, на спортски средби, што значи дека на размените меѓу двата дела на Македонија се посветени 14 текстови. Објавени се 13 стихотворби со македонска тематика (првенствено од Венко Марковски, но исто и од Вапцаров и Антон Попов). Важно место зазема и бригадирското движење со 11 текстови (учеството на македонски бригадирски групи во Бугарија, Македонија или Југославија и изградбата на каналот Бистрица). Егејската тема присуствува во 4 текста, а разбивањето на „михајловистичките групи“ во 3.

Важни се и специјалните материјали посветени на клучни аспекти од македонското прашање, како на пр. македонскиот јазик, македонската нација, обединувањето на Македонија, културниот развој на македонската нација, одлуките во Блед и договорот меѓу Југославија и Бугарија.

Посебно значајно е тоа што од септември па натаму весникот акцентот го префрла од Бугарија кон Југославија и НР Македонија. На пример, во текот

на целата година на Георги Димитров се посветени 3 статии, додека на Тито 4 статии (броени се само оние кои се поврзани со македонското прашање, инаку статиите за Тито се најмалку 8). Меѓутоа такви тежнења се присутни од порано, на пр. во бројот од 19 мај 1947 год. во набројувањето на комунистичките лидери за прв пат Тито ќе го измести Димитров од втората позиција (после Сталин). Друг пример во истата насока е вниманието што му се дава на 11 октомври (вкупно 18 статии) наспроти 9 септември, на кој се посветени помалку статии.

И во оваа година се прави обид да се искористат македонските национални чувства кај наслението за мобилизација против лидерот на опозицијата Никола Петков (1 директна и 4 индиректни статии).

ИДЕЈНИ НАСОКИ

Уште во првиот број на „Пиринско дело“ се набележани некои основни идеолошки маркери во однос на македонското прашање: 1. со создавањето на НР Македонија е поставена основата за целосно решавање на „нашето“ македонско прашање.² 2. „Пиринско дело“ и младината во Пиринска Македонија треба да играат улога на сврзувачка алка меѓу Бугарија и Македонија.³ 3. засилување на македонската самосвест (на младината), 4. разобличување на михајловизмот.⁴

Овие позиции се многу далеку од тоа да дадат некое јасно видување и перспектива за решавањето на македонското прашање. Следните три месеци не донесуваат ништо повеќе. Контрастот меѓу оваа маглива позиција и национално јасните одлуки на областната конференција на БРП (к) за Горна Џумаја од 5–6 ноември 1944 год. е извонредно силен.⁵ Објаснувањето не може да се најде во реалностите во самата Пиринска област и областното раководството на

² Во статија посветена на Ленин Асен Чаракчиев ќе напише дека принципот на самоопределување е вграден и во Југославија, каде борбата на народите на Југославија „доведе до создавање на федеративна македонска држава, со што се постави основата за целосното решавање на нашето македонско прашање“. Авторот заклучува дека спасот на македонскиот народ е во преуспевањето на дружбата меѓу Македонија и Бугарија, Асен Чаракчиев, „Ленин“, *Пиринско дело*, бр. 1, 29. 01. 1945, 1.

³ Воведната статија како една од трите цели на весникот, на трето последно место посочува: да стане спојувачка алка меѓу Бугарија и Македонија, што е определено како „важна историска ролја“ – *Пиринско дело* (Горна Џумаја), бр.1, 29. 01. 1945, 1. „Областна конференција на РМС во македонската област“, *Пиринско дело*, бр.1, 29.01.1945, 3: донесени се решенија според кои младината од Пиринска Македонија треба да биде поврзувачка алка меѓу младината на нова Бугарија и нова Македонија и да се испратат 150 делегати на Вториот конгрес на македонската младина во Скопје. Прави впечаток дека на младинските страни се искажани појасни и храбри идеи отколку во останатиот дел од весникот.

⁴ Во уводната статија на младинската страница на весникот се наоѓаат залагања „да биде исправен пред народниот суд македонскиот убиец Иван Михајлов“, да се започне широка кампања за подигање на националната свест на македонската младина и популаризирање на новото македонско движење – *Пиринско дело*, бр.1, 29.01.1945, 3

⁵ *Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и национална држава*, т. 2, Скопје, 1985, 660, 661.

ОФ (оваа коалиција во Горноџумајската област е составена исклучиво од БРП (К)) кога во редакцијата на весникот доминирале луѓе со изразито национални македонски погледи. Притисокот од комунистичката централа во Софија и согласноста на Тито комунистите во Пиринска Македонија да останат под контрола на БРП (к)⁶ го даваат можниот одговор за големиот идеен пресврт извршен за само два месеци, како и за извонредната претпазливост што ќе ја демонстрира редакцијата во првите две години од излегувањето на весникот.

Првите општи формули ќе бидат надополнувани многу бавно и претпазливо. Во статија посветена на убиството на Јане Сандански (три месеца по првиот број) се констатира: „големиот сон на Сандански се остварува во Федерална Македонија, а неговата голема борба против великобугарскиот шовинизам заврши со успех откако ОФ го победи фашизмот кај нас“.⁷ Нешто слично било кажано десетина дена подоцна, по повод смртта на Гоце Делчев: „оваа година македонскиот народ ќе ја празнува херојската смрт на Гоце во слободната македонска држава (идеалот на великиот македонски син)“.⁸ Понатаму тезата дека идеалите на Гоце и Јане се оствариле во македонската држава и во отечествено-фонтовска Бугарија ќе станат дежурен рефрен. Но без разлика на тоа, идејата за обединување на трите дела на Македонија, зацртана како точка 3 од Горноџумајската областна конференција, продолжува да отсутствува од страниците на весникот.

За „единство на Македонија“ ќе стане збор во почетокот на август 1945 год., и тоа како цитат од телеграма испратена од соборот во чест на Илинденското востание во Горна Џумаја до Лазар Колишевски.⁹ Зборот „единство“ за разлика од зборот „обединување“ е доста подвосмислен и може да се интерпретира во различни насоки, вклучувајќи и такви што ја исклучуваат идејата за обединување во границите на единствената македонска држава. На 20 август 1945 год. весникот ја цитира изјавата на Трајчо Костов во југословенскиот весник „Борба“ дека победата на ОФ и зајакнувањето на врските со Југославија претставуваат единствен начин за решавање на македонското прашање. Двете земји ќе го штитат принципот на самоопределување на целокупниот македонски народ и остварување на неговите идеали; во училиштата ќе почне да се изучува предметот *Историја на македонското движење*, а „листата на ОФ во Пиринска Македонија ја сочинуваат исклучиво Македонци и македонски дејци“.¹⁰ На 8 октомври 1945 год. како цитат од конференција на тема „Македонското

⁶ Македонскиот вџпрос в бџлгаро-југославските отношения (1944 – 1952), София, 2004, 19, 21, док. №7 и 10.

⁷ „Јане Сандански (Старикот)“, Воведна статија., *Пиринско дело*, бр.13, 23. 04. 1945, 1

⁸ „Апостолот на слободата – Гоце Делчев“, без автор, *Пиринско дело*, Бр. 15, 7. 05. 1945, 1

⁹ „Илинденска свеченост во Горна Џумаја“, без автор, *Пиринско дело*, Бр. 28, 6.08. 1945, 4, „Ние сме убедени дека единството на Македонија ќе се постигне само по пат на братски сојуз на словенските народи.“

¹⁰ „Како ќе се спроведат изборите во Пиринска Македонија“ (изјава на Трајчо Костов пред југословенска „Борба“ – пренос), *Пиринско дело*, бр. 30, 20.08. 1945, 1

прашање“ одржана во Свети Врач, се посочува дека Федерална Македонија е држава на македонскиот народ и претставува огромен успех на патот за остварување на македонскиот идеал.¹¹ Кон крајот на октомври, во воведната статија насочена против пропагандата на опозицијата и конкретно на Крстју Пастухов се изјавува: „Ние, Македонците од Пиринска Македонија од срце се радуваме на успехите на нашите браќа од Вардарска Македонија и со револт ги дочекуваме провокациите на опозицискиот печат во однос на македонскиот народ. Ние ја отфрламе престапната великобугарска освојувачка политика кон Македонија.“¹² Нов чекор кон појаснување на концепцијата за решавање на македонското прашање ќе биде направен со говорот на Цола Драгојчева на предизборен митинг, во Горна Цумаја на 31 октомври 1945 год.: „А каков е односот на Отечествениот фронт кон Македонија и Македонците? ... Денес постои слободна македонска држава во рамките на Титова Федеративна Југославија. Доаѓа денот, кога вие ќе си го кажете својот збор по тоа прашање. Ние велíme – има македонска нација. Препуштаме на вас да го кажете тоа што сакате. Постои македонска држава, која Отечествениот фронт ја поздравува. Но, Македонците не се на куп. И тоа прашање ќе се реши. Македонија треба да биде на Македонците.“¹³ Дури кон крајот на 1945 год. концепцијата се појаснува, притоа де факто е спуштена одозгора. Важен во тој однос бил парламентарниот говор на штотуку вратениот во Бугарија, Георги Димитров, во кој се кажува „не“ на поделбата на Македонија и се бара почитување на волјата на Македонците, основниот дел од кои добил своја национална слобода во Федерална Македонија.¹⁴

Суштина на ова концепција е *Обединување на македонскиот народ*¹⁵ врз основа на правото на самоопределување и преку пријателството меѓу Бугарија и Југославија. Федерална Македонија ќе биде припознаена не само како држава на македонскиот народ како порано, но и како држава на „нашиот македонски народ“ и дело на „нашите браќа од Вардарска Македонија“ и „наш успех“ за Македонците во Пиринска Македонија.¹⁶ Замената на *Обединување на*

¹¹ „11 октомври – празник на слободна федерална Македонија“, без автор, *Пиринско дело*, бр. 39, 22. 10. 1945, 1

¹² „Ниту чекор назад кон црното минато“, воведна статија, *Пиринско дело*, бр. 40, 29. 10 1945, 1. „Слободна Македонија беше создадена не од приврзаници на бугарските цареви или српските кралеви, туку во здружена борба на македонскиот народ со другите народи на Југославија“.

¹³ „Националниот комитет на Отечествениот фронт и ОФ владата пред илјадитиот митинг во Горна Цумаја на 31 октомври 1945“, без автор, *Пиринско дело*, бр.41, 05.11. 1945, 1

¹⁴ „Основачот на ОФ, Георги Димитров, за Македонија и македонското прашање“ (од говорот во врска со одговорот на троното слово), *Пиринско дело*, бр.50, 31.12.1945, 1

¹⁵ Вл. Поптомов, „Кон нови успеси во 1946 година“, *Пиринско дело*, бр.50, 31.12.1945, 1, Откако изјавува дека патот на демократијата е патот на Гоце, Даме, Пере и Јане и по овој пат се создала Федерална Македонија, авторот тврди „На таков начин ќе се постигне целосно обединување на македонскиот народ и на јужните Словени“.

¹⁶ Асен Чаракчиев, „Да живее Федеративна Народна Република Југославија“,

Македонија со Обединување на македонскиот народ не е случајна: така била исклучена Егејска Македонија во која размените на населението и етничките чистки ја имале променето демографијата.¹⁷ Важна промена, и на некој начин назадување, претставува замената на условот *пријателство меѓу Македонија и Бугарија со братскиот сојуз меѓу јужнословенските народи*, кое од август 1945 год. ќе помине во *пријателство меѓу Бугарија и Југославија*.¹⁸ Така, макар формално да се декларирало дека самите Македонци ќе ја решаваат својата судбина, тие во пракса биле елиминирани во корист на далеку поважни услови како победата на меѓународната револуција, меѓународната положба, односите меѓу Бугарија и Југославија и сл.

Во ова изјаснување на концепцијата весникот нема никаков удел. Клучните чекори се направени во централата во Софија и се позајмени без коментар од изјавите на Трајчо Костов, Цола Драгојчева и Георги Димитров. Макар да ја користела секоја можност да пласира промакедонски ставови на влијателни бугарски функционери, самата редакција не ризикувала со сопствени иницијативи. Дали причината за оваа претпазливост е страв или резервираност кон слабите рецепти претпишувани од Софија? Факт е дека таа нова и спуштена одозгора концепција сериозно се разликува од издигнатата од комунистите во Пиринска Македонија во ноември 1944 год.. И во таа смисла, нивната резервираност и ладнокрвност би биле разбирливи, особено ако се

Пиринско дело, бр. 46, 3. 12. 1945, 1: изградбата на македонска држава во Југославија се следи со интерес од населението во Пиринска Македонија „затоа што тоа е наш успех, на нашите браќа од Вардарска Македонија, од Федерална Македонија.“ Христо Вангелов, „Огнен братски поздрав! До маршалот Јосип Броз Тито“, *Пиринско дело*, бр. 47, 10. 12. 1945, 1: во писмо упатено до Тито од името на горноцумајското граѓанство Тито се поздравува затоа што во Југославија изградува „своја слободна држава нашиот намачен македонски народ“.

¹⁷ Поптомов уште во есента 1944 год. пред учесниците на Горноцумајската областна конференција агитирал дека во обединувањето не треба да учествува и Егејска Македонија бидејќи таму со иселувањата е сменет националниот карактер, а и нема услови затоа што комунистичката партија таму нема победено (*Документ за борбата на македонскиот народ за самостојност и национална држава*, т. 2, Скопје, 1985 г. 662, 663 (Извештај на Љупчо Арсов од 8.11.1944 год.)

¹⁸ За прв пат Тито ќе биде претставен со статија на Мадолев од 28 мај 1945 год. во која се истакнуваат неговите заслуги за создавањето на македонската држава и за победата над великобугарскиот шовинизам во Бугарија – Г. Мадолев, „Големиот водач на братска Југославија“, *Пиринско дело*, бр.18, 28.05. 1945, 1., Изгледа за компензација три броеви потоа истиот автор пишува и статија за Георги Димитров: Г. Мадолев, *Георги Димитров, Пиринско дело*, бр.21, 18.06. 1945, 1. Цитираната изјава на Трајчо Костов од 20 август 1945 год. јасно ќе ја нагласи новата формула, а на 29 октомври истата година со воведна статија истата позиција ја застапи и редакцијата, а преку неа и ОФ ќе дојде доцелосното решавање на македонското прашање само по патот на најтесна соработка на Титова Југославија и ОФ Бугарија, „Ниту чекор назад кон црното минато“, воведна статија, *Пиринско дело*, бр.40, 29.10. 1945, 1. Истата позиција ќе биде поддржана во резолуција на голем собор во Горна Цумаја на 31 октомври 1945 год., Резолуција на митингот во Горна Цумаја, *Пиринско дело*, бр.41, 05.11. 1945, 1.

земат предвид проблемите што ќе се создадат за комунистите во Пиринска Македонија со исфрлањето на Егејска Македонија во нивниот однос со бројните бегалци од Егејска Македонија кои се надевале на свое враќање во своите родни краишта.

Ако може да се суди за состојбата по македонското прашање во Пиринска Македонија од страните на Пиринско дело, би требало да се заклучи дека истото во 1945 год. било „замрзнато“ и многу малку се преземало во однос на тоа на теренот. Од јануари 1946 год. се забележува ново повлекување и слабеење на позициите за веќе постулираното делумно обединување изразено во користената терминологија и во содржините на весникот. На 15 април е објавена воведна статија посветена на Јане Сандански во која се тврди дека неговите мечти по 9 септември 1944 год. биле претворени во реалност во ОФ Бугарија, а не како што се тврди во претходната година во ФНР Македонија. Се изјавува и дека „преку Отечествениот фронт Пиринска Македонија ќе ја зацврсти својата слобода, ќе гради единство со народот во Вардарска Македонија и ќе служи како обединувачка алка меѓу јужнословенските народи. Така, *обединувањето на македонскиот народ* е заменето со градење на единство на Пиринска Македонија со народот од Вардарска Македонија.¹⁹ Исто такво тврдење дека народот во Пиринска Македонија за прв пат се чувствува слободен во ОФ Бугарија, како и слична нејасност по прашањето за начинот на решавање на македонското прашање, демонстрира и статијата на народниот пратеник Крстју Стојчев објавена на 29 април 1946 год.: „Денес ние ја имаме Титова Југославија и во нејзините граници слободната македонска република. Ние ја имаме отечествено-фронтска Бугарија во која македонскиот народ од Пиринска Македонија за прв пат се чувствува слободен. Се очекува целосно разрешување на македонското прашање и Македонија да се претвори во соединувачка алка во семејството на јужнословенските народи ... тоа е единствениот пат“.²⁰

Обединувањето на Македонија како поим за прв пат се појавува на страниците на „Пиринско дело“, не како сопствен текст туку како цитат од телеграма која делегација од Вардарска Македонија што ја посетила Пиринска Македонија ја испратила до Отечествениот фронт и до „Пиринско дело“, и уште еднаш како цитат од говорот на македонскиот претставник Мојсов на гробот на Јане Сандански.²¹ Редакцијата ќе се придржува до одобрената од Софија

¹⁹ „По верниот пат на Јане Сандански, воведна“, *Пиринско дело*, бр.15, 15.04.1946 год. 1; Јордан Д. Ризов, претседател на партизанско друштво Свети Врач, „Идеите на Сандански се наше знаме“, *Пиринско дело*, бр.15, 15.04.1946 год. 1.

²⁰ Кр. Стојчев (народен пратеник), „Верниот пат“, *Пиринско дело*, бр. 17, 29.04.1946, 1–4.

²¹ „Министер Петрушев и министер Минков, Делегацијата од Вардарска Македонија ја искажа својата благодарност, телеграма“, *Пиринско дело*, бр.18, 06.05.1946 год. 1, „ние ќе бидеме верни толкувачи на желбите на народот од Пиринска Македонија за побрзо остварување на идеалот и вековниот сон на македонскиот народ – обединувањето на Македонија“, М. Ју. „Големо народно поклонување пред гробот на Јане Сандански“, *Пиринско дело*, бр.18, 06.05.1946 год. 4. Мојсов истакнал дека

позиција и терминологија – наместо *обединување на Македонија* пак ќе биде издигната позицијата *обединување на македонскиот народ*. Малку неодредено таа е застапена во бројот од 20 мај 1946 год., а целосно доаѓа до израз во бројот од 27 мај 1946 год.²² За прв пат *обединувањето на Македонија* во сопствен материјал на весникот ќе го најдеме во статија на Ал. Грчев од 17 јуни 1946 год.²³ Меѓутоа во прашање е замена на терминологијата, при што *обединување на Македонија* е наречено обединување на Пиринска со Вардарска Македонија.

До средината на 1946 год. решавањето на македонското прашање се поставува повеќе или помалку апстрактно. Паролата за обединување на двата дела на Македонија ќе стане актуелна и прв пат јавно ќе се изнесе во говор на народниот пратеник Крстју Стојчев објавен во „Пиринско дело“ на 1 јули 1946 год., со многу категоричниот наслов: „Доаѓа целосно обединување на македонскиот народ“. Говорот е одржан по повод доаѓањето на скопскиот театар во Пиринска Македонија и во него гостите се наречени „пионери на обединувањето на македонскиот народ во Народна Република Македонија“, макар да е реафирмиран ставот дека „македонскиот народ од Пиринска Македонија“ се чувствува потполно слободен во ОФ Бугарија. Во текстот стои нагласено: „претстои понатамошната задача: целосно обединување на македонскиот народ. Ние сме убедени дека тоа наскоро ќе се случи.“ Говорникот ја изразува својата вера дека во најскоро време Вардарска и Пиринска Македонија ќе се наоѓаат во единствена македонска држава и завршува со извикот „да живее обединувањето на Пиринска и Вардарска Македонија!“²⁴ При дочекот на скопскиот театар во Горна Џумаја, во јуни 1946 год., изгледа за прв пат и коалицискиот партнер на комунистите во ОФ Народниот сојуз „Звено“, преку својот говорник Христо Лазаров, јавно ќе даде поддршка на

„Најголем споменик ќе биде подигнат за Јане со обединувањето на сите македонски земји во слободна обединета Македонија“.

²² „24 мај – празникот на словенската култура“, без автор, *Пиринско дело*, бр.20, 20.05 1946, 1: „24 мај во нашата област – Пиринска Македонија ќе биде демонстрација на македонскиот народ“ по прашањето за уништувањето на шовинизмот и ќе ја покаже „волјата ни да се бориме за своето обединување“; „25 мај – роденден на маршалот Тито, поздравна телеграма од Обласниот комитет на РП (к)“, *Пирински дело*, бр. 21, 27.05.1946, 1, „македонскиот народ од Вардарска Македонија успеа да го оствари својот идеал, да создаде своја сопствена држава – Народна Република Македонија – основата за обединувањето на македонскиот народ и остварување до крај на идеалите на Гоце Делчев и Јане Сандански“, „Да живее нескршливата дружба меѓу Титова Југославија и отечествено-фронтотска Бугарија – гаранција за обединувањето на македонскиот народ и за мирот на Балканот!“

²³ Ал. Грчев, „65-ти роденден на другарот Георги Димитров“, *Пиринско дело*, бр.23, 17.06.1946, 1, „И ние, Македонците од Пиринска Македонија.. Патот, кој другарот Георги Димитров ни го покажува за целосното ослободување и обединување на Македонија е верен и единствено спасителен. Овој пат ние ќе го следиме до полното остварување на нашиот идеал – Демократска Народна Република Македонија“.

²⁴ „Претстои целосно обединување на македонскиот народ; поздравен говор на народниот пратеник од Горноџумајската област, Крстју Стојчев“, *Пиринско дело*, бр. 24, 1.07. 1946, 1

обединувањето на македонскиот народ велејќи: „Кај нас се факлоносците на македонската култура, кои што доаѓаат на гости не кај туѓи луѓе, туку се на своја земја, кај свои родни и слободни крвни браќа и сестри. Ние сме среќни да соопштиме пред целиот свет дека жртвите дадени за слободата на нашата Татковина сакаат да го видат слободен и целокупно обединет македонскиот народ“.²⁵ Во истиот број на Пиринско дело Георги Мадолев како завет оставен од Симеон Кавракиров ќе ја претстави целта – да се работи со полни сили за конечното разрешување на македонското прашање „во прво време за обединување на Пиринска Македонија со Вардарска Македонија“, со што се остава простор да се мисли дека обединувањето на Пиринска и Вардарска Македонија се јавуваат само како етапа кон крајната цел.²⁶

Интересно е дека овие јавно изнесени ставови на пиринските комунистички водачи ги испревртуваат одлуките на X пленум на БРП(к) од август 1946 год.²⁷ Од 1 јули 1946 год. во „Пиринско дело“ настапува вистински пресврт. Агитацијата за обединување на двата дела на Македонија станува многу засилена. Таа се поставува и во агитацијата за укинување на монархијата (претставувана како пречка за обединување на македонскиот народ). Во сите резолуции изгласани на митинзите одржани од ОФ во Пиринска Македонија пред референдумот за укинување на монархијата е застапена идејата дека со нејзиното укинување ќе се расчисти патот кон „целосното обединување на македонскиот народ во својата народна република.“²⁸ Ова покажува дека според водачите на БРП(к) во Пиринска Македонија паролата за обединување на Македонија е доволно привлечна за масите за да служи како мотиватор за постигнување и на други цели неповрзани со тоа прашање. Промената се демонстрира и во користената терминологија, односно се појавува терминот „пирински крај на Македонија“ кој дотогаш воопшто не бил употребуван.

Во ноември 1946 год. во статиите на „Пиринско дело“ ќе започне да се зборува за *целосно обединување на Македонија* и тоа како одговор на агитацијата на опозицијата за создавање на независна целокупна Македонија под западен протекторат. Но тоа целосно обединување на Македонија нема да се задржи во агитацијата на „Пиринско дело“, таа бргу ќе се врати на формулите за *обединување на македонскиот народ* преку обединување на Вардарска и Пиринска Македонија, и само како одговор на „михајловистичката“

²⁵ По 30-годишна разделба – срдечна братска средба, без автор, *Пиринско дело*, бр.24, 01.07 1946, 1

²⁶ Георги Мадолев, Вечна слава на Симеон Кавракиров, *Пиринско дело*, бр.24, 1.07. 1946, 4. Статијата завршува со зборовите „Се колнеме дека ќе ги исполниме неговите завети!“

²⁷ Георги Димитров на десеттиот проширен пленум на БРП(к) ќе изјави дека на Република Македонија ѝ „претстои обединувањето на сите други делови на македонскиот народ“. Во иста смисла се и одлуките на пленумот. Документи о борбе македонского народа для свобода и национальное государство, т. 2, Скопје, 1985, 747, 749

²⁸ Ст. Стоицов, „Народот од пиринскиот крај на Македонија на 8 септември ќе однесе уништувачка победа над противнародната монархија“, *Пиринско дело*, бр.30, 2.09. 1946, 1

агитација повремено ќе се обраќа кон идејата за обединување на трите дела на Македонија.²⁹

Избиструвањето на концепцијата и уточнувањето на патот за решавање на македонското прашање се извршуваат под дејство на различни фактори: изјаснување на позицијата на ЦК на БРП (к), убедување на партнерите во ОФ, пропагандниот притисок на опозицијата, конкретизирање на државната политика по истото прашање и сл. За раководните комунистички кадри во Пиринска Македонија тоа прашање било прилично јасно уште од 1944 год., но отпорот на некои комунисти однатре и на некои членови на ЦК на БРП (к)³⁰, како и спротивставувањето на коалициските партнери во Отечествениот фронт, влијаеле процесот на изјаснување да се продолжи година и половина, во меѓувреме позициите да се изразуваат со недефинирани и воопштени фрази, а на крај да се стигне до концепција за делумно обединување во НР Македонија, но во рамките на јужнословенската федерација. И тоа, *обединување на македонскиот народ* наместо *обединување на Македонија*.

Колку била колеблива и нејасна позицијата на „Пиринско дело“ до јули 1946 год. може да се согледа и во следните работи. Во втората половина на 1945 год. Помаците во Пиринска Македонија се нарекувале муслиманско малцинство (како што и Циганите),³¹ но нивните села пак биле нарекувани „бугаромухамедански“.³² Во јули 1945 год. политиката ќе се смени и тие веќе почнале да се нарекуваат мухамеданци и мухамеданско малцинство,³³ но не биле сметани ниту за Македонци ниту за Бугари. Карактерен е на пример текстот под една слика во бројот од 24 септември 1945 год., кој вели: „село Сатовча, Неврокопско, Мухамеданци и Македонци радосно го прославуваат 9 септември“, или пак констатацијата направена во бројот од 26 ноември 1945 год.: „кој пред 9 септември би помислил ... дека меѓу Мухамеданците од Родопите и Македонците во областа ќе се создадат такви чувства на пријателство и дружба!“³⁴ Друга низа колебања и недоследности се откриваат во низа статии,

²⁹ „Населението од Пиринска Македонија ќе го исполни двегодишниот стопански план, творечка областна конференција на Отечествениот фронт“, воведна статија, *Пиринско дело*, бр.12, 24.03.1947, 1–4. Во точка 3 е посочено изучувањето на достигнувањата на НР Македонија „која е темелот, односно првата македонска држава околу која ќе се обединат останатите делови на Македонија“. За одбележување е дека и во оваа статија на удар се михајловистите и нивната пропаганда за обединета Македонија под западен протекторат, чие разобличување е дадено како задача во точка 2.

³⁰ Иван Катарџиев, *Македонската емиграција во Бугарија*, Скопје, 2008, 165,166.

³¹ Околиска конференција на РМС во Разлог“, *Пиринско дело*, бр.6, 5. 03. 1945, 5.

³² „Читалишната дејност во областа“, „Поставен е почеток на читалиште и во бугаромухамеданското село Бабјак“, *Пиринско дело*, Бр. 18, 28.05. 1945, 4.

³³ Мехмедар Нисимов, „Мухамеданците под знамето на ОФ“, *Пиринско дело*, Бр. 27, 30 јули 1945, 1, („Ние мухамеданското малцинство“ (се однесува на село Рибново, Неврокопско).

³⁴ „Нераскинлива дружба“, *Пиринско дело*, бр. 35, 24.09.1945 год., 2 и бр. 45, 26.11. 1945 год., 4.

особено такви посветени на примањето нови регрути во бугарската армија,³⁵ и особено на личности од бугарската историја како Васил Левски и Христо Ботев. Последните најчесто се посочувани како „наши“ револуционери, најголеми синови на „нашиот“ народ, а државата Бугарија како „наша татковина“, додека поимите патриоти и патриотизам често се поврзуваат со социјалистичките трудови, иницијативи и достигнувања. И за Георги Димитров се кажува дека е „голем син на бугарскиот народ“, а кога се посочува на неговото македонско потекло тоа се прави со внимателност и резерва бидејќи неговите родители се од „нашиот херојски пирински крај“,³⁶ но самиот тој не бил нарекуван Македонец. Има и одделни статии во кои како да се насетува мислење дека населението на Пиринска Македонија е бугарско.³⁷ Таквите нејасности или застранувања од основната линија на весникот се забележуваат главно во првата половина на 1945 год., но постојат рецидиви и во периодот февруари – април 1946 год.

Интересни амплитуди бележи и терминологијата на весникот и неговата содржина. После првите броеви во 1945 год. настапува молк по македонската тематика. Поимите „Македонци“ и „Пиринска Македонија“ ќе бидат заменети од „нашето население“, „нашата област“, „Горноцумајскиот крај“ и сл.³⁸ Се стигнува дотаму бројот на весникот од 5 март да биде украсен со уводна статија под наслов „Ослободувањето“ посветена на денот на Санстефанскиот договор 3 март, во која се среќаваат констатации од типот: „Трети март е најсветлиот датум во нашата историја ... На овој ден пред 67 години беше ослободен нашиот народ од петвековното турско ропство ...“, што се случило како резултат на борбите на повеќе луѓе меѓу кои се спомнуваат бугарските револуционери Христо Ботев, Васил Левски, но и Македонецот по потекло Георги Измирлиев (Македончето). Во следниот број се зборува за „невиден ентузијазам при празнувањето на ослободувањето на Бугарија“ во Разлог.³⁹ Од почетокот на јули 1945 год. се забележува промена кон сè поголема македонска терминологија и тематика, која со приближувањето на изборите во ноември 1945 год. се повеќе се засилува за да го достигне врвот во ноември и декември. Ова повторно сугерира дека македонската карта е третирана како добар агитациски потег за добивање поддршка од масите во Пиринска Македонија. Потоа пак настапува

³⁵ Види на пример: пом. к-р П. Данаилов, „Војничка заклетва“, *Пиринско дело*, Бр. 11, 9.04.1945, 3, каде се тврди дека во името на својата заклетва пред народот умирале „нашите револуционери“ од пред ослободувањето – Левски и Ботев.

³⁶ Г. Мадолев, „Георги Димитров“, *Пиринско дело*, бр.21, 18.06. 1945 год., 1; „д-р Георги Димитров големиот народен син е веќе меѓу нас“, *Пиринско дело*, бр.42, 12.11.1945, 1.

³⁷ Таква е статијата на Иван Поп Хлебаров „Леб наш насушен“, *Пиринско дело*, бр.13, 23.04. 1945, 2., во која ги наоѓаме следните мисли: „лебот е основната храна за Бугариног“, што се докажувало со изреката „јадеме леб“ наместо „се раниме“; ОФ власт се грижи за исхраната на народот и затоа „нашата најслаба по производство област е со резерви до крајот на мај“, па повикува „да ги исполниме нормите за сеене за да обезбедиме храна за бугарскиот народ.“

³⁸ Особено карактерно е тоа во броевите од № 12 до № 22, 1945 год.

³⁹ Ел. Тутова, „Прославен трети март“, *Пиринско дело*, Бр. 7, 12.03. 1945, 3

„оладување“. Во периодот јануари – април 1946 год. имаме само две статии посветени на македонското прашање, едната за македонскиот литературен јазик преземена од весникот „Македонско знаме“, а другата за првиот македонски буквар издаден во НР Македонија⁴⁰. Паралелно пак ќе бидат објавени статии во кои македонската самобитност индиректно е поставена под знак прашање, а се однесуваат за Васил Левски, за 3 март и за новите регрути.⁴¹ Символично е што редакцијата во февруари ќе го заборава раѓањето на Гоце Делчев, но не и смртта на Васил Левски.⁴²

Оваа неизјаснетост, како што во почетокот на 1947 год. ќе констатираат повеќе македонски активисти, ќе ја постави комунистичката партија во Пиринска Македонија во неповолна позиција спрема агитацијата на опозицијата и на т.н. михајловисти.⁴³ Борбата против последните ќе биде истакнувана како една од главните задачи на весникот уште од неговото создавање. Со тек на времето вистинските михајловисти биле уништени или неутрализираани. Масовните убиства извршени од комунистите по 9 септември до голема мера ги засегаат нивните активисти. Народниот суд и серијата судски процеси нив во голем степен ќе ги парализираат. Од 1946 – 1947 год. во весникот обично се употребува зборот „остатоци“ кога се во прашање „михајловистите“.⁴⁴

⁴⁰ Гоце Полинчанец, „За македонскиот јазик“, *Пиринско дело*, бр.6, 11.02.1946, 4, преземено со скратувања од весникот „Македонско знаме“, бр. 30; Властимир Горунов, „Првиот македонски буквар“, *Пиринско дело*, бр.8, 25.02.1946 год.

⁴¹ „3 март – ден на ослободувањето и словенската солидарност“, *Пиринско дело*, бр. 9, 04.03.1946, 1, „Нема посветол момент во историјата на нашиот народ во неговата борба за слобода“, Русите ја зацврстија слободата на бугарскиот народ. Тие се наши ослободители, „Нашиот пирински крај ја немаше среќата да биде ослободен тогаш. Македонија беше последната во која се стави крај на турскиот феудално-експлоататорски систем“, „Годинава на 3 март големиот дел од македонскиот народ ја празнува својата слобода. Слободата на која се радуваме сите во отечествено-фронтиска Бугарија треба здраво да ја чуваме. Да живее нашиот двоен ослободител ... Да живее ... демократска Бугарија“, Ст. Муртин, Васил Левски, *Пиринско дело*, бр.7, 18 февруари 1946 год. Стр. 4; потполковник Илиев, заменик командир на 14-ти Македонски полк, „Во служба на татковината“, *Пиринско дело*, бр.14, 08.04.1946 год. 1: „Ние не го забораваме жестокиот пример од Беласица во 1014, кога беа ослепени Самуиловите војници. И денес постојат непријатели околу нас кои не би се откажале од нова Беласица... За борба против тие можности младите синови на Бугарија започнуваат да се спремаат од 1 април“.

⁴² Ст. Муртин, Васил Левски, *Пиринско дело*, бр. 7, 18 февруари 1946 год. 4, Годишнината од неговата смрт претставува „светол датум во нашата историја“. Неговото име е „знаме за нашиот народ“, „непоколеблива, цврста е верата на Левски во нашиот народ“, „Левски во нашето револуционерно движење се јавува како создавач..... „Почитта кон него ќе ја изразиме вистински ако ги фрлиме сите наши сили за зацврстување и засилување на слободата и независноста на нашата Татковина, за чијашто слобода тој се бореше и си го даде животот.“, „Да ја сакаме својата Татковина како Левски...“

⁴³ Катарциев, *Македонската*, 164 – 168.

⁴⁴ За „михајловистите“ како остатоци прв зборува Чаракчиев во декември 1945 год. ставајќи ги на иста линија со фашистичките остатоци: Асен Чаракчиев, „Да живее

Но наместо да биде симната од дневен ред борбата против овие „остатоци“ таа, напротив, станува се поактуелна политичка парола. На 1 јули 1946 год. целосното уништување на остатоците од михајловистите во Пиринска Македонија Мадолев ќе го прогласи како завет на Симеон Кавракиров, и ќе декларира дека „се колнеме дека ќе ги исполниме неговите завети!“.⁴⁵ Имајќи ја предвид функцијата на авторот, весникот е заклетва од името на целата ОФ организација во Пиринска Македонија. Во октомври 1946 год. „остатоците“ веќе се „глутници“ и се обвинети дека заедно со легионерите се обидуваат да се борат против единството на демократската младина⁴⁶ (што веројатно претставува реакција на агитации од младински групи како онаа на Дукимов во Неврокопско).⁴⁷ Две недели подоцна народниот пратеник Крстју Стојчев ќе зборува за михајловистичките и фашистички остатоци кои македонскиот народ повторно и најкатегорично ги поразил масовно гласајќи за листата на ОФ.⁴⁸ Во прегледот на својата двегодишна дејност весникот „Пиринско дело“ на почетокот на 1947 год. ќе констатира дека „сериозна задача на весникот била да ги разобличува сите идејни остатоци на великобугарскиот шовинизам, врховизмот, михајловизмот, агитацијата на противнародната опозиција, да ги браниме и издигаме заветите на Гоце и Јане“.⁴⁹ Но и покрај тврдењето дека разобличувањето на михајловистите претставувало сериозна задача на весникот, како што видовме истите до средината на 1946 год. ретко се појавуваат на страниците на весникот. Од почетокот на 1947 год. темата драстично ќе се актуализира.

Важна во оваа смисла е темата за поврзување на „михајловистите“ со „противнародната опозиција“. На почетокот тоа повеќе изгледа како обид да се инструментализира компромитираноста на Иван Михајлов во Пиринска Македонија за да се оцрни опозицијата. Михајловистите се спомнуваат попатно и само како компромис или како секавање од темното минато. Обвиненијата дека „Н. Петковци ... поттикнуваат повторно преродба на бандата на Иван Михајлов и претворувањето на Горноцумајската област повторно во бескрајни гробишта“ се појавуваат уште кон крајот на 1945 год.⁵⁰ Во октомври 1946

Федеративна Народна Република Југославија“, *Пиринско дело*, бр.46, 03.12.1945 год. 1

⁴⁵ Георги Мадолев, „Вечна слава на Симеон Кавракиров“, *Пиринско дело*, бр.24, 1.07.1946 год. 4.

⁴⁶ Борис Аврамов, „Да ги поразиме непријателите на единството на младината“, *Пиринско дело*, бр.37, 21.10.1946, 3, авторот е член на областниот комитет на РМ

⁴⁷ За групата на Дукимов види: Георги Дукимов, *Една идеја, един живот, Спомени за првиот македонски процес в Пиринския дял на Македония (Гоцеделчевско)*, гр. Гоце Делчев, 1999 год.

⁴⁸ Крсто Стојчев, „Блескава победа на Отечествениот фронт“, *Пиринско дело*, бр.39, 4.11.1946, 1 – 4

⁴⁹ „Две години во служба на народот“, воведна статија, *Пиринско дело*, бр.1, 6.01.1947, 1“

⁵⁰ Вл. Поптомов „Опозицијата и народот“, *Пиринско дело*, бр. 42, 12.11.1945, 1, во истиот број на првата страница младинската комисија на Отечествениот фронт се обраќа со апел кон младината на Пиринска Македонија во кој ја обвинува опозицијата

год., како што беше спомнато, тие се обвинети дека заедно со легионерите се обидуваат да се борат против единството на македонската младина. Веднаш по пописот Мадолев ќе излезе со обвинение против опозиционерите и „михајловистичките елементи“ дека се агенти на меѓународната реакција и непријатели на словенското единство, и дека работеле на тоа Пиринска Македонија да ѝ припадне на Грција.⁵¹

Актуализирањето на темата било последица од силната конкурентна концепција за целосно обединета и некомунистичка Македонија, против која комунистите многу тешко наоѓале аргументи. Кон крајот на јануари 1947 год. опозицијата ја прифаќа платформата за решавање на македонското прашање преку отстапување на деловите на Македонија од Бугарија, Југославија и Грција за да се создаде слободна и целокупна Македонија – теза што јавно ќе биде изнесена во „Земјоделско знаме“. Реакцијата во „Пиринско дело“ на тоа е болна. Опозицијата е обвинета за недоследност и дволичност во обид да внесе раскол по македонското прашање, дека бара „независна Македонија“ под заштита на ООН да биде како некој вид пола колонија, дека има за цел да ја уништи НР Македонија и да ги стави словенските народи под империјалистичко ропство. Според Мадолев, врз основа на платформата „Независна Македонија“ под туѓо старателство е создаден блокот меѓу опозицијата на Никола Петков, великобугарските остатоци наречени цанковисти, легионери и ванчомихајловисти.⁵² Всушност станува збор за напуштање од страна на опозицијата на крајната бугарска национална позиција по македонското прашање и прифаќање на формулата за независна обединета некомунистичка Македонија согласно традициите на старата ВМРО и на желбите на „михајловистите“. Причината за новиот курс на опозицијата треба да се бара во неколку работи: резултатите од пописот на кој мнозинството од населението во Пиринска Македонија се запишува како Македонци; осознавањето дека опозицијата не **располага со сили да се спротивстави на најавуваното присоединување на Пиринска Македонија кон НР Македонија преку државните институции; очигледната нереалност на бугарските претензии кон Македонија кои во тој момент нема изгледи да бидат поддржани од големите сили, а ниту од големото мнозинство на македонското население. Освен тоа, опозицијата станува свесна за безнадежноста на нејзината борба со демократски средства во сè пототалитарната реалност во Бугарија, и со свртувањето кон илегалниот и воен потенцијал и кон револуционерните традиции на Македонците се јавува една од можностите за борба против комунистичкиот режим. Опозицијата со нејзиното прифаќање на десната македонска опција не го сменила ставот против постоењето на македонската нација – таа во формулата за некомунистичка Македонија гледала надеж за запазување на она што е можно од бугарштината. Но со овој нејзин акт на**

дека сака да го врати времето на Иван Михајлов.

⁵¹ Мадолев, „На срамниот столб непријателите на словенското единство“, *Пиринско дело*, бр.2, 15.01. 1947, 1

⁵² Г. Мадолев, Претседател на Об. к. на ОФ, „Престапниот блок на бугарската опозиција и македонската михајловистичка банда“, *Пиринско дело*, бр.6, 10.02. 1947, 1 – 4.

практика бугарската концепција за решавање на македонското прашање била симната од политичката сцена.

ОФ бил сериозно загрижен за обединувањето на опозиција и за „михајловистите“ зад концепцијата за независна Македонија. Борбата против нив ќе биде основна тема на областните конференции на БРП (к) од 16 – 17 февруари 1947 год. и на Отечествениот фронт од 16 март 1947 год. Во првата како и во точка 7 е посочено дека треба да се продолжи борбата „против великобугарскиот шовинизам и неговиот предводник во нашата земја – остатоците од михајловизмот“.⁵³ Конференцијата на ОФ е покатегорична т.е. ги издига на прво место целите за кои треба да се бори целиот ОФ: 1. против непријателската пропаганда на опозицијата дека ОФ ќе ја продаде областа на Србите; 2. против михајловистичките остатоци во Пиринска Македонија кои заедно со опозицијата издигаат пароли за „Независна Македонија“ под западен протекторат. Конференцијата на ОФ како контра на „михајловистичката пропаганда“ дури ќе издигне парола за „НР Македонија, која е темелот, првата македонска држава околу која ќе се обединат останатите делови на Македонија“. Во истиот материјал се прави многу важно признание за силата на „михајловистичката“ пропаганда: поради разурнувачката дејност на „михајловистичките банди“ „македонската свест на свој специфичен начин се прекрши и денес многу луѓе“, дури и од ОФ „не можат лесно да се ориентираат по македонското прашање“.⁵⁴ За да може да одговори на оваа пропаганда ОФ во Пиринска Македонија ќе биде принудена да ја напушти својата наметната одозгора пасивна линија и да заземе активна позиција по македонското прашање.

ЕТИКЕТАТА МИХАЈЛОВИСТИ

Заострувањето на судирот околу идното решавање на македонското прашање и преодот од демократски кон насилни методи на борба, во тоа време е доволно јасно претставен на страниците на весникот. Од истиот дознаваме за илегалната дејност на „михајловистичките банди“, при што весникот обраќа посебно внимание не само на случаите во Пиринска Македонија, туку и на оние во НР Македонија. На 3 февруари 1947 год. весникот соопштува за осудувањето на смрт на Димитар Медаров и осум други „михајловисти“ од страна на Штипскиот суд; Медаров по создавањето на НР Македонија по заповед на Иван Михајлов започнал агитација за откинување на НР Македонија од ФНР Југославија и создавање на посебна држава под протекторат на западните сили.⁵⁵ На 7 април 1947 год., претседателот на Обласниот комитет на ОФ, Мадолев, известува за судски процес против ВМРО на Иван Михајлов

⁵³ *Документи...* т. 2, 683, 684

⁵⁴ „Населението од Пиринска Македонија ќе го исполни двегодишниот стопански план, творечка областна конференција на Отечествениот фронт“, воведна статија, *Пиринско дело*, бр.12, 24.03. 1947, 1–4.

⁵⁵ А.К., „Убиецот Димитар Медаров осуден на смрт“, *Пиринско дело*, бр. 5, 3.02.1947, 1.

во Скопје.⁵⁶ Кон крајот на јуни 1947 год. весникот „Пиринско дело“ посветува материјал за успехите на милицијата во борбата против „михајловистите“ во Пиринска Македонија. Посочено е дека тие се бореле за независна македонска држава.⁵⁷ На 13 октомври 1947 год. весникот пишува за фаќањето на групата на Дукимов во Неврокопско. Планот на оваа група бил да водат борба против ОФ Бугарија за откинување на Пиринска и Вардарска Македонија и за издвојување на една „независна“ македонска држава под заштитата на Англија и Америка.⁵⁸ Колку големо значење дава „Пиринско дело“ на овие информации се гледа од тоа што сите се ставени на прва страница и се или редакциски, или се дело на најистакнати функционери. И тоа преставува приоритет не само за весникот. Борбата против михајловизмот ќе биде една од паролите и при подготовката на прославата на 9 септември 1947 год. и при нејзиното одржување.⁵⁹

Вклучување меѓу „михајловистите“ на група како онаа на Дукимов, со јасна македонска национална позиција, го подига прашањето кои се всушност овие михајловисти за кои зборува „Пиринско дело“? Несомнено некои од обвинетите за „михајловизам“ биле навистина такви и застапувале малку или повеќе пробугарски позиции.⁶⁰ Истото е очигледно и од некои обвиненија против нив во „Пиринско дело“. Така, Чаракчиев во декември 1945 год. тврди дека „михајловистите“ водат пропаганда против Југославија и ОФ, сметајќи ги оние што навиваат за Тито за србомани, а успехот на ОФ на изборите го толкувале парадоксално како израз на народните чувства против Федерална Македонија и Југославија бидејќи народот бил спремен да гласа и за најцрното зло, само да не биде откинат од Бугарија.⁶¹ Пред

⁵⁶ Мадолев, „Процесот против ВМРО Иван Михајлов во Скопје“, *Пиринско дело*, бр.14, 7.04. 1947, 1. Станува збор за процес против Константин Терзиев.

⁵⁷ „Успехите на милицијата во борбата против народните непријатели, фатена и уништена михајловистичка банда“, *Пиринско дело*, бр. 26, 30.06. 1947, 1 Михајловистот Иван Гологанов со база во Грција повикувал за независна Македонија; терористичка група на михајловистите дејствува во Неврокопско; група михајловисти на чело со Иван Дафков од Петрич го тормози населението во Светиврачка и Неврокопска околија. Последниот „агитирал за нова Македонска држава со столица во Солун под протекторат на Америка и Англија“. Четата му е разбиена на 22 и 23 јуни во Неврокопско.

⁵⁸ „Одреден е датум на делото против група михајловисти конспиратори во Неврокопско“, *Пиринско дело*, бр. 41, 13.11. 1947, 1.

⁵⁹ „Целата област е во напорна подготовка за празникот 9 септември“, воведна, *Пиринско дело*, бр.34, 25.08.1947, 1; Георги Мадолев, „Делото на 9 септември и македонскиот народ од пиринскиот крај на Македонија“, *Пиринско дело*, бр.36, 8.09.1947, 1.

⁶⁰ Таков бил, на пример, Думбалаков, кој стапил во врска со групата ан Герасим Тодоров од името на членови на ВМРО на Иван Михајлов во Софија. Таков бил и Стоил Шуплинков (*Моите спомени*, Сандански 2012, 33, 34, 36). Но истиот го соопштува и интересниот факт дека михајловистичката структура на која самиот припаѓал во доцното лето на 1944 год. се собирала да решава дали да ја поддржат македонската армија на Михајло Апостолски.

⁶¹ Асен Чаракчиев, „Да живее Федеративна Народна Република Југославија“,

пописот на населението кон крајот на 1946 год. Обласниот комитет на ОФ ќе најде за неопходно да предупреди дека регистрирањето на населението како македонско не претставува спротивставување на Бугарија како што проповедале михајловистите.⁶² Веднаш по пописот Мадолев ќе излезе со обвинение против опозиционерите и „михајловистичките елементи“ дека пред пописот оделе да го убедуваат населението да се запише како бугарско. „Агитацијата била: 1. ако се пишат како Македонци Пиринска Македонија ќе биде дадена под српско ропство и 2. ќе ве земат од Димитров и ќе ве дадат на Тито.“ Понатаму ги обвинува дека во минатото во името на македонскиот народ ги убивале чесните и демократски луѓе, а „денес кога нашиот народ има своја македонска држава – НР Македонија, тие се откажуваат од своето македонско име и клеветат сè што е чесно и македонско.“ Насловот на статијата ги определува михајловистите како непријатели на словенското единство.⁶³

Меѓутоа овие обвиненија не можат да се однесуваат кон сите „михајловисти“. На пример, обвинението на Мадолев дека „михајловистите“ агитирале заедно со опозицијата населението во Пиринска Македонија да се запише како бугарско не може да се однесува кон именуваната „михајловистичка“ група на Дукимов, која всушност агитирала населението да се запише како македонско.⁶⁴ Најпознатата „михајловистичка“ група – „бандата на Герасим“ била со шарен состав, а мнозинството се декларирале како Македонци.⁶⁵ Групата на Дукимов отворено ја поддржувала НР Македонија, додека онаа на Герасим, и покрај тоа што остро се спротивставувала децата во Пиринска Македонија да бидат учени за „Тито и партизаните“, не била против македонското образование.⁶⁶

Пиринско дело, бр.46, 03.12 1945, 1

⁶² „Обраќање на Обласниот комитет на Отечествениот фронт кон населението на Горноџумајска област“, *Пиринско дело*, бр.47, 30.12. 1946, 1.

⁶³ Мадолев, „На срамниот столб...“, 1. Прави впечаток дека додека обвинението за агитација населението во пописот да се декларира како бугарско и за противење на присоединување на Пиринска Македонија кон Југославија е заедничко и за опозицијата и за „михајловистите“, последните не се спомнати во обвинението против опозицијата дека преку барањето за плебисцит во Пиринска Македонија под контролата на ООН работи во корист на Грција и како агент на меѓународната реакција сака да ги скара Југославија и Бугарија.

⁶⁴ Дукимов, *Една идеја един живот*, 12.

⁶⁵ Три четвртини од луѓето на Герасим се изјасниле како Македонци и така се наведени во Обвинителниот акт, а 25% како Бугари. Стојко Стојков, *Табу, Време на страх и страдание, Преследването на македонците в Бугарија по времето на комунизма (1944 – 1989)*, Благоевград 2014, 99 – 100

⁶⁶ Крум Монеv, *Македонија мојата опора*, 1993, точка 1, 74. Монеv Герсим му рекол на македонскиот учител во Влахи: „Море седи си, седи си, никој не те пади за тоа дека си македонски даскал и дека ги учиш децата на македонски јазик. ... а да ти кажеме повеќе да не ги занимаваш со Тито, со неговите партизани и со Југославија, да не ги занимаваш исто и со Георги Димитров и со ОФ, со Сталин и Русија, туку само со Македонија и нејзиното минато и сегашност, коешто не е туѓо, и на нашата борба“. Според друга верзија на учителот му било заповедано „да не зборувам за соединувањето на Македонија како

Проблемот на еден дел од именуваните како „михајловисти“ бил не самата НР Македонија, туку тоа што таа не е независна туку е во рамките на Југославија и е комунистичка. Цел на „михајловистите“ не било присоединувањето на НР Македонија кон Бугарија, туку нејзино осамостојување и вклучување во обединета некомунистичка Македонија. Ставањето под општ поим на сите овие различни групи и самото именување „михајловисти“ е проблематично од повеќе причини. Тоа всушност претставува дискредитирачко етикетирање од страна на комунистите, а не поим што точно ја изразува реалноста. Лична или организациска врска со Иван Михајлов најголемиот дел од „михајловистите“ ниту имале, ниту можеле да имаат, а дел од нив категорично се разграничувале⁶⁷ од Иван Михајлов, но тоа не им пречело на комунистичките власти да ги именуваат за членови на организацијата на Михајлов.⁶⁸

Затоа е неправилно под поимот „михајловисти“, во комунистичката реторика од тој период, да подразбираме некакво движење со единствено во организациска и идејна смисла. Ниту мотивите, ниту убедувањата на луѓето прогласени за такви не биле исти. Под оваа етикета комунистичката пропаганда ги ставала сите оние што се бореле за создавање на целосна некомунистичка македонска држава со центар во Солун и под заштита на западните сили.⁶⁹ На различните групи или поединци нарекувани со ова име инспирација им била ВМРО и нејзината парола за независна Македонија. „Михајловистичката формула“ со својата ширина и неодреденост овозможувала под неа да се засолнат различни групи со понекогаш дијаметрално спротивни национални определби: македонска, која во независна обединета Македонија гледала сплотување на националниот македонски идеал (зафрлен од комунистите со нивната формула за делумно обединување), наспроти бугарска, која во тоа гледала обнова на целостта на Македонија во име на запазување на бугарските

федерална единица на ФНРЈ или во НРБ, туку да работам за автономна Македонија“ (Michail Gruev, *Violence and Identity: Pirin Macedonia in the ethno-national policies of the communist regime in Bulgaria*, in *Violence, Politics And Memory, The Communist Regime in Pirin Macedonia – the Reflections of the Contemporary and the Researcher*, ed., Michail Gruev, St Kliment Ohridski University Press, Sofia, 2011, 88).

⁶⁷ Монеv, *Македонија...*, 118, 119, ни соопштува дека од Дневникот на Герасим Тодоров дознал како последниот го дочекал предлогот на поранешни големи фигури од ВМРО (кои во 1947 год. влегле во контакт со Герасим преку Дамбалаков) да се стави под нивна команда. Монеv го цитира коментарот на Герасим во дневникот: „Горчливо е нашето минато, горчливи и пресни се спомените од „братската“ помош на вашата Софија – грешките на нашите дедовци и татковци, за во иднина никогаш не треба да се повторуваат“.

⁶⁸ Монеv, *Македонија...*, 191 Коментирајќи ги обвинителните акти Монеv констатира „со многу мали исклучоци, сите сме направени „бивши членови на ВМРО – Иван Михајлов“.

⁶⁹ Дукимов, *Една идеја един живот*, 9, 13 „Сите оние кои беа против една независна Македонија беа наши непријатели. Ние гледавме единствено правилно разрешување на македонското прашање во самостојна држава“, „Ние не сакавме Пиринска Македонија да се присоединува кон Југославија. Во тоа ние гледавме некаква опасност за каузата на Македонија. Започнавме да реагираме отворено.“

национални позиции во неа. За бугарската опозиција пак некомунистичка Македонија била последна варијанта за спас на „бугарштината“. Примарната актуелност на антикомунизмот ќе овозможи во некои ситуации во исти групи да се борат и „михајловисти“ – Македонци и вистински михајловисти и бугарски опозиционери.⁷⁰

Концепцијата за независна обединета некомунистичка Македонија, без разлика колку била таа остварлива во тој временски период, им создала многу главоболки на комунистичките агитатори во Пиринска Македонија, кои многу тешко наоѓале аргументи⁷¹ со кои ја побиваат пред населението за кое таа била многу привлечна.⁷² Откажувањето од агитацијата за вклучување на Егејска Македонија во обединувањето особено ги погодувало многубројните бегалци од Егејска Македонија кои биле многу заинтересирани да се вратат на своите имоти, и ги компромитирало комунистите пред нив.⁷³ Не е случаен фактот дека скоро сите членови на една од „михајловистичките“ групи, онаа на Дукимов во Неврокоп, биле Егејци.⁷⁴

Тесно поврзано со политичкиот аспект на решавањето на македонското прашање е и прашањето за македонската нација, нејзиното постоење, појава и потекло. И овде ќе најдеме прилично голема нејасност на страниците на весникот „Пиринско дело“. Таа проблематика со еден единствен исклучок воопшто нема да биде тема на одделни материјали на редакцијата, а повеќето што ги обработуваат едни или други аспекти на проблемот се преземени или

⁷⁰ Во четата на Герасим се наоѓаат луѓе како Димитар Павлов од Дупница, кој во периодот 1941 – 1944 год. бил „виш службеник низ Вардарска Македонија“ (Монев, *Македонија* ..., 197) и двајца привремено примени бугарски полковници бегалци, кои се многу ладно примени од четата (Исто, 88) и за кои Герасим ќе треба повеќе пати да објаснува пред четниците дека тие се само патници и не се тргнати да прават комитлак во Македонија (Исто, 90, 97). Македонски националисти се самиот Монев и Георги Сучев, при што последниот ја напуштил четата зарад примањето на бугарските полковници, и имал спор со Герасим дали треба привремено, макар и без желба, да се сообразуваат со реалноста дека Пиринска Македонија е во Бугарија и може ли така бргу да ја раскинат артеријата со неа (Исто, 86, 97, 98). Таква ќе биде и групата на одметнатиот од комунистите Давков, во која ќе се засолни бугарскиот михајловист Стоил Шуплинов (Шуплинов, *Моите...*, 43, 44).

⁷¹ Во април 1946 год. тие дури ќе го прогласат Иван Михајлов за српски агент – со цел да бидат дискредитирани неговите следбеници како србомани: „Иван Михајлов содружник на Дража Михајловиќ и агент на кралот Петар“, *Пиринско дело*, бр.15, 15.04.1946, 1, 4 пренос од „Македонско знаме“.

⁷² Катарџиев, *Македонската емиграција* ... 176

⁷³ Катарџиев, *Македонската емиграција* ..., 176 Во разговорот на Митко Зафировски со Чанков, во април 1946 год., констатирано било дека агитацијата на михајловистите за целосно обединета и независна Македонија „најмногу и се допаѓа на емиграцијата од Егејска Македонија“.

⁷⁴ Меѓу нив има и еден Македонец муслиман, и што е особено интересно, еден Еврин – Рафасел Хаим Барух. Кога го запрашале во судот зошто се замешал кога е Евреин, тој одговорил „Пред се јас сум Македонец. Во Македонија сум роден и за неа ќе се борам“, Дукимов, *Една идеја един живот*, 21

од „Македонско знаме“ или од печатот во НР Македонија. Но дури и таквите позајмувања се прилично ретки. На 22 октомври 1945 год., по повод посетата на делегација од Пиринска Македонија во ФНР Македонија, се тврди дека на 11 октомври 1941 год. пукнала првата пушка против фашистичкиот окупатор (тоа е кажано два пати без да се посочи дека овој окупатор е всушност бугарската војска) и оваа искра запалила оган во кој изгореле спротивностите создадени од великосрпскиот и великобугарскиот шовинизам и израснала македонската нација.⁷⁵ Ова е во согласност со тврдењето по македонското прашање изнесено нешто порано на конференцијата во Свети Врач, дека прв пат во историјата во лицето на ФНР Македонија македонскиот народ има своја слободна држава.⁷⁶ Слично ќе се изјасни и Георги Димитров во неговиот парламентарен говор од 25 декември 1945 год. дека „борбата на македонскиот народ за слобода била таа наковална на која е искована македонската народност и создадена македонската држава.“⁷⁷ Подоцна, и претставник на коалицискиот партнер на БРП (к) во ОФ „Звено“ ќе излезе со свој став за македонската нација во весникот „Пиринско дело“, споредувајќи ја со белоруската, сметајќи дека таа се создавала за време на легендарните македонски борби за независност, но која претставува и „народ, кој одвај, по неколку години, го започнал својот културен и етнички развој.“⁷⁸ Истите позиции можеме да ги проследиме и на друг начин. Темите од средниот век и антиката отсуствуваат кога се зборува за македонската историја, а Кирил и Методиј се спомнуваат само како општословенски просветители кои потекнувале од Македонија. Прилично збунет е односот кон преродбата и Егзархијата. Санстефанскиот празник ќе биде нарекуван „наш“, „најсветол во нашата историја“ и сл. Основна македонска тема и агитација ќе бидат револуционерните борби и ликовите на Гоце Делчев и Јане Сандански. Оттаму станува јасно зашто во 1945 год. се зборува не за изучување на македонска историја, туку за историја на македонското ослободително движење.⁷⁹ Со други зборови, темата за македонската нација се избегнувала, а самата таа се третираше како продукт на револуционерната борба, почнувајќи со Делчев и Сандански. Додека пак на минатото се гледало како општословенско, без да се

⁷⁵ Дерменчиев, Конференција по македонското прашање во Св. Врач, *Пиринско дело*, Бр. 37, 8.10. 1945, 1

⁷⁶ Исто.

⁷⁷ *Документѝ и борбе...*, точка 2, 746

⁷⁸ Славејко Ангелов – околински управител и член на областното раководство на НС „Звено“, „Македонската националност“, *Пиринско дело*, бр. 20, 21.07. 1947, 4.

⁷⁹ На 10 пленум на БРП(к) од 9 август 1946 год. се поддржува „запознавање со историјата на македонскиот народ, така како што се предава во училиштата во Македонија“. Во својот говор пред Областната конференција на БРП(к) во Горна Џумаја В'лко Червенков пак ќе се заложува за изучување на „историјата на македонското револуционерно движење“. Сепак конференцијата ќе одлучи во корист на „изучување на македонската историја во пиринскиот крај“. Веднаш по резолуцијата на Информбирото против Југославија БРП (к) ќе се врати кон концепцијата за изучување на македонското револуционерно движење (Катарчиев, *Македонската емиграција ...*, 159, 199; *Документѝ о борбе*, точка 2, 749, 757, 758).

прави некако јасно разграничување со бугарската национална интерпретација на времето до преродбата. Или поинаку кажано: Македонците биле Словени или Бугари до 1878 год., а станале посебна нација во текот на револуционерните борби по 1893 год. и особено по 1941 год., и како такви имаат сосема млада национална култура.

Статиите што застапуваат националистички македонски позиции се јавуваат и во подоцнежниот разгледуван период, т.е. во времето на културната автономија, но што е уште поважно тие најчесто се преземани од органот на македонската емиграција „Македонско знаме“ или се пишувани од припадници на македонската емиграција, а не претставуваат оригинални статии на весникот „Пиринско дело“. Прашањето за македонската нација ќе биде многу појасно меѓу македонската емиграција во Бугарија отколку на страниците на весникот „Пиринско дело“. Таков е и случајот со македонскиот литературен јазик кој за прв пат бил забележан во весникот „Пиринско дело“, имено како преземен текст од „Македонско знаме“ во февруари 1946 год.⁸⁰

Македонската нација ги имала своите протагонисти и своите негатори и од двете страни на барикадата, и меѓу македонските левичари и меѓу македонските антикомунисти, Против или силно резервирани кон афирмацијата на македонската нација во БРП (к) имало и на самиот врв (тоа биле влијателни фигури како Јордан Анастасов, Димитар Ганев, а реално во тој правец еволуирал и Владимир Поптомов), а и во ОФ во Пиринска Македонија. Од друга страна повеќе „михајловисти“ имале македонска самосвест. Уникатни, за овој период на крајна нетрпеливост, биле моментите на солидарност врз основа на општата национална самоопределба меѓу Македонците комунисти и Македонците „михајловисти“.⁸¹ Она што ги делело учесниците во спорот по македонското прашање не била толку позицијата „за“ и „против“ македонската нација, туку политичката концепција за иднината на Македонија: делумно обединување на Македонија во јужнословенска комунистичка федерација или целосно обединување на Македонија во независна држава под западен протекторат.

Се создава впечаток дека раководителите на ОФ во Пиринска Македонија, под чие раководство се наоѓал весникот „Пиринско дело“, правеле обиди и се стремеле да внесат повеќе информации за сите аспекти на македонското прашање, но биле принудени да внимаваат на директивите на ЦК на БРП (к)⁸² и на својата позиција на орган на една коалиција. Нивниот стремеж се гледа, на пример, во тоа што тие за време на агитацијата од еден месец ја испреварија резолуцијата на X пленум на ЦК на БРП (к) од 1946 год. Исто така наоѓаат заобиколен начин да го претстават македонскиот јазик на страниците на

⁸⁰ Гоце Полинчанец, „За македонскиот јазик“, *Пиринско дело*, бр.6, 11.02. 1946, 4, преземено со скратувања од весникот *Македонско знаме*, бр. 30

⁸¹ Такви се случаите со обвинителот Кирил Николов, кој наредил да не бидат малтретираны луѓето на Дукимов за време на истрагата, а подоцна Михаил Сматракалев ќе ја информира тајно мајката на Дукимов каде се затворени тој и неговите другари, Дукимов, *Една идеја един живот*, 17, 26

⁸² Катарчиев, *Македонската емиграција ...*, 165, 166.

„Пиринско дело“ преку дијалектни текстови ставани дури и во наслови, или преку преземани текстови од други весници.⁸³ Тоа е и разбирливо бидејќи нивните ставови по македонското прашање биле прилично јасни и дошле до израз уште на Првата легална конференција на БРП (к) во Горноџумајската област, одржана од 5 – 6 ноември 1944 год. Пиринските комунисти биле принудени да внимаваат поради притисокот на ЦК на БРП (к), како и поради отсуството на јасна позиција на комунистичката партија по македонското прашање.⁸⁴ Изгледа тоа била причината за нејасноста на концепциите на страниците на весникот, внимателноста до колебливост, како и противречноста на моменти.

* * *

Наниту една од двете концепции за решавање на македонското прашање нема да ѝ биде судено да се реализира. И поборниците за решавање на македонското прашање под знакот на комунизмот и нивните опоненти ќе бидат поразени од фактори надвор од нивната моќ. Поразот на комунистите во граѓанската војна во Грција, судирот меѓу Сталин и Тито, крахирањето на опозицијата во Бугарија, уништувањето на „михајловистичките групи“, како и почетокот на студената војна, ќе бидат клучни фактори за тоа. Националистичката реакција, пак, во времето на Тодор Живков ќе стави крај дури и на делумното признавање на македонската нација во Бугарија.

⁸³ Во број 38, од 15 октомври 1945, на стр. 4 во статија Вардете ја слободата, чиј автор е Георги Димитров, се вели: „прв пат македонскиот јазик ќе најде свое место“, изјавите на селните од Бистрица се дадени во оригинал на дијалект, а од таму е и насловот.

⁸⁴ Катарциев, *Македонската емиграција ...*, 165 – 16, 195. Бројните поплаки од македонските комунисти создаваат впечаток дека тие по македонското прашање сретнувале посилен отпор од страна на сопствените партиски другари и коалициски партнери отколку од опозицијата и „михајловистите“.